

Franco Faggiani

De jongen die met wolken speelde

Vertaald uit het Italiaans door Saskia Peterzon-Kotte

SIGNATUUR

2021

Ik krabde hem onder zijn kin, tussen zijn fijne, zijdezachte vacht. Hij kneep zijn ogen toe, hield zijn puntoortjes naar achteren en gaf me een kopje tegen mijn been; daarna leunde hij een ogenblik op zijn achterpoten, maakte onverhoeds een sprong en landde op mijn schoot, zo licht als een sneeuwvlok. Toen aaide ik zijn kop en hij, Kaiser, de zwarte kat van de *Buschenschank*, de boerderij in de bergen waarvan de grote ruimte op de begane grond was ingericht als taverne, rolde zich op en deed zijn ogen dicht. Net zoals mijn Nenè dat altijd deed.

De eigenares van de boerderij, waar de luttele gasten die voorbijkwamen op elk uur van de dag de huiswijn en een rijke soep van gerst en spek voorgeschoteld kregen, schonk me eindelijk een scheef lachje, of eigenlijk meer een goedkeurende grijns. Hoewel ik Duits sprak als een inwoner van Innsbruck, vlak over de grens met Oostenrijk, en me beschaafd gedroeg, was ik Italiaan. Romein, om precies te zijn, en Rome lag veel, veel zuidelijker dan Bolzano, dus verdiende ik automatisch haar grootste – zij het zwijgende – vijandigheid of, als ze echt in een toegeeflijke bui was, haar nauwelijks verholen onverschilligheid. Kortom, Kaiser had die avond een groot pluspunt: hij maakte me minder verwerpelijk in de ogen van zijn bazin.

Zo – met de kat spinnend op mijn schoot, de overheerlijke

soep, Frau Katharina die minder stuurs was dan anders, en de warmte die verspreid werd door de kachel – vond ik de zons-
ondergang draaglijker. Ik zou nog één keer zwijgend het
avondmaal gebruiken en daarna zou ik op mijn gemak een
paar honderd meter over de kronkelweg tussen de wijngaar-
den lopen, naar de abdij van Novacella, waar ik sinds een paar
dagen een kamer had gehuurd. Eigenlijk hadden ze me,
ondanks de fraaie kantoren van monseigneur Bartolemeo
Bauer van de Sant'Agostino-basiliek in Campo Marzio, die net
als de monniken van de Novacella augustijn was, onderge-
bracht in een nogal spartaans ingerichte kamer, waar het – en
dat was nog het ergste – echt ijskoud was. Dus begroef ik me
elke avond, nadat ik me met moeite had uitgetkleed, noodge-
dwongen tot de volgende ochtend onder vijf lagen ruwe
dekens, in de hoop dat ik niet alleen gewekt zou worden door
de irritante slagen van een kleine klok, maar ook door een
welwillende zonnestraal.

Ik had vanaf de tweede avond, waarop ik na een treinreis
waar geen eind aan kwam voet in Bressanone had gezet, de
gewoonte aangenomen om naar de boerderij te gaan. Ik was
er min of meer bij toeval naar binnen gegaan; het gebouw van
hout en steen bevond zich langs de weg die de monniken me
meteen hadden gewezen als ik in de omgeving van de abdij
wilde lopen; bovendien zag het er solide uit en beloofde het
uithangbord een goede, traditionele keuken. Maar bovenal
had ik, toen ik door een raam tussen een kier in de gordijnen
door naar binnen tuurde, een leeg tafeltje gezien naast een
grote kachel van groen majolica waar Frau Katharina precies
op dat moment wat mooie houtblokken in legde.

Begin april 1944 was er niets uitnodigenders dan een warme
plek, want het leek helemaal niet op het begin van de lente,

maar eerder op een uitschietend staartje van de winter. 's Avonds stond er een ijsskoude noordenwind en ook overdag vond ik de kou behoorlijk fel. Misschien omdat ik in Rome gewend was om het prille voorjaar op te snuiven door de open ramen die uitkeken op een klein tuintje in het appartementengebouw waar ik woonde en waar de zon de kamer binnen scheen, zodat ik in het tegenlicht de eerste tere, bijna transparante blaadjes van een lindeboom kon zien.

Als ik dan in mijn luie stoel bleef zitten en de merels observeerde die tussen de dakpannen en de schoorsteen van het huis aan de overkant op jacht gingen naar hagedissen die uit hun nauwe schuilplaatsen kwamen, werd mijn buik warm gehouden door Menelik, die ik mee naar huis had genomen na een reeks opgravingen in Adulis, ten zuiden van Massaua in Eritrea. Menelik werd liefkozend Nenè genoemd, want ze had weliswaar een belangrijke naam, en wel die van de grote Ethiopische keizer, maar niettemin was ze een kat. Ze was streng, soms wild en ontembaar, en pronkte met een zachte, dikke vacht met een kleur die leek op die van een haas: bruin tot het puntje van haar staart. Telkens wanneer ik me in die luie stoel voor het raam liet zakken, waar de warmte van de zon doorheen sijpelde, kwam Nenè met een zachte, elegante sprong op mijn schoot terecht, en nadat ze even haar poten had uitgestrekt en haar rug had gekromd, deed ze uitgebreid een dutje en werd lange tijd geaaid. Ze was mijn enige gezelschap in dat grote familiehuus, dat inmiddels slechts gevuld was met lege kamers.

Sinds ik hierheen was vertrokken, op een steenworp afstand van Oostenrijk, gaf Artemio, de huismeester, haar eten. Maar dan wel zoals altijd zonder haar te zien, want ze hield zich behoedzaam schuil tot hij het appartement had verlaten en de zware deur achter zich dicht had getrokken.

Artemio, die sinds hij weduwnaar was geworden zijn leven wijdde aan dat van de huiseigenaren, vooral als die welgesteld waren, was sinds minstens zes maanden mijn steun en toeverlaat. Niet zozeer omdat hij voor mijn kat zorgde als ik weg was, maar vooral omdat hij me heel vaak dat wist te bezorgen wat ik nodig had om te leven in een heel gecompliceerde periode.

Op 11 september 1943 had veldmaarschalk Kesselring Rome tot oorlogsgebied verklaard en op 22 januari 1944 waren de geallieerden aangekomen in Anzio, waar ze waren gebleven om de gelederen te herschikken voordat ze noordwaarts zouden trekken, met als doel de hoofdstad in te nemen. Maar op 24 maart, de dag na de aanval in de Via Rasella, was alles in de stad vastgelopen; er was een onstuitbare opeenvolging van arrestaties, fusilleringen en guerrilla-activiteiten, vooral in de volkswijken, en van gewelddadige onderdrukking. Het dagelijks leven was veranderd in een chaos, ook voor wie zich, net als ik, altijd gedeisd had gehouden: geen gas en licht meer, geen mogelijkheid om je vrij door de stad te bewegen. In de nauwe straten rondom mijn huis in Campo Marzio was er niets meer en kwam er niemand meer langs; er waren alleen lege winkels, verlaten of verwoest door demonstratieve repressailles om te zorgen dat de vrees omsloeg in doodsangst. Ook het huis verlaten om te proberen iets te eten te regelen was heel riskant. Een buurman van me, een keurige notaris, werd kort voor mijn vertrek vlak voor de deur van twee kennissen van hem bruut in elkaar geslagen, alleen om hem te beroven van een pak pasta en een zak half beschimmelde aardappelen die hij god weet waar had weten te vinden voor god weet hoeveel geld.

Ik wist niet of Artemio nu sluw, fortuinlijk of onbezonnen was, of dat hij bevoorrechte contacten had, maar te midden van alle ongemakken en gevaren lukte het hem nog steeds om met enige regelmaat kaas, worst, brood, olie, verse groenten en af en toe ook schapenkaas en wat zakken houtskool voor het koken op de kop te tikken uit Pozzaglia, het dorp waar hij vandaan kwam en dat verscholen lag in de bossen van de Sabina. Ik zou niet kunnen zeggen of Artemio me bevoorradde omdat hij bij me in het krijt stond, uit waardering of vanwege het geld dat ik hem zonder met mijn ogen te knippen gaf, maar dankzij hem was ik er de laatste maanden in geslaagd iets voedzaams op tafel te zetten wat vaak nog lekker was ook.

Dat alles duurde bijna tot eind maart, toen mijn directeur bij het ministerie van Onderwijs, de eminente professor Alberico Musmeci, me bij zich had laten komen om me te vertellen dat ik op een missie moest. ‘Naar Bressanone,’ zei hij, en hij richtte zijn wijsvinger op de landkaart die in zijn kantoor aan de wand hing, alsof het een plek aan het eind van de wereld was.

Om eerlijk te zijn was er weinig over van het oude, glorieuze ministerie; slechts wat stoffige kantoren van een stelletje nietsnutten, van die lui die van de ene kamer naar de andere slenterden om te mekkeren over politiek, het regime, de koning, de communisten, en wat er met bepaalde leidinggevenden was gebeurd die zich van de ene op de andere dag niet meer hadden laten zien. Ook ik was voor veel mensen een buitenaards type. Jaren eerder, toen ik de pensioengerechtigde leeftijd had bereikt en me al had neergelegd bij een leven van eenzaam academisch onderzoek, hadden mijn meerderen me gevraagd, bijna gesmeekt, om mijn positie te behouden. Want

ik was nog een vooraanstaande figuur, welbekend in het internationale archeologiewereldje, 'een lichtend voorbeeld' zeiden ze zelfs. Ik stemde er uit ijdelheid en belangstelling mee in, zonder te weten dat ik binnen de kortste keren als een verkreukeld visitekaartje onder in een la zou eindigen.

Intussen wisten we sinds enige tijd geen van allen meer aan welke kant we nou moesten staan. We hadden inmiddels twee tegengestelde organisaties: een in het noorden, in Padova, dus in de Republiek van Salò, en een in het zuiden, in het bevrijde Salerno, waar de regering-Badoglio zich had geïnstalleerd. En wij, een handjevol uitgebluste ambtenaren die met hun ziel onder hun arm liepen, waren achtergelaten in het centrum om te getuigen dat Rome nog steeds een kunstzinnige en culturele hoofdstad was, maar dan wel met steeds legere museumzalen en pinacotheken, en met geen enkele andere bezigheid dan het ondertekenen van nutteloze papieren.

Ik had al een tijdje niks meer van Musmeci gehoord. Misschien schaamde hij zich vanwege de laatste keer dat ik 'mijn professionele positie had ingenomen', om het zo maar eens te zeggen. De professor en ik waren al heel lang bevriend en op het ministerie was ik lange tijd ook zijn directe meerdere geweest. We hadden allebei met veel voldoening ons werk als archeoloog gedaan, waarmee we publiekelijk veel lof hadden geogst en waaraan hele krantenartikelen waren gewijd; hij was een uitstekend catalogiseerder gebleken, maar toch hoef ik er geen doekjes om te winden dat ik degene ben geweest die ervoor gezorgd heeft dat hij carrière heeft gemaakt bij het ministerie. De dingen begonnen mis te lopen op het moment dat ons van hogerhand, door die types die vaker in de politiek

te vinden waren dan op archeologische sites en bij de grote vondsten, werd gevraagd – of eigenlijk opgedragen – ons aan te sluiten bij de fascistische partij, en nog wel tijdens een openbare ceremonie.

‘Ik pieker er niet over,’ reageerde ik meermalen expliciet en hij, Musmeci, probeerde altijd mijn gevoelens te temperen. ‘Filippo, ga er nou niet tegen in, alsjeblieft. Probeer het redelijk te bekijken. Als je de orders van bovenaf niet respecteert, is je hele carrière in een oogwenk geruïneerd. Ze zullen je weggagen, al ben je een van de zuilen van de Italiaanse archeologie, een professor, een gewaardeerd leidinggevende, dus...’

‘Alberico, hou op. Dank je wel voor je advies, maar zelfs mijn schaduw wil niet tussen die verachtelijke lui in hun zwarthemden gezien worden.’

Dankzij de grootmoedigheid en, in zekere zin, het gevoel van dankbaarheid van professor Musmeci, die als bij toverslag verantwoordelijk was geworden voor de afdeling, stond ik anderhalve maand later in een ondergrondse ruimte van het gebouw – of liever gezegd in een nauwe, stoffige ruimte onder de trap – met de stencilmachine formulieren af te drukken die niemand ooit zou gebruiken en reglementen die gewijzigd moesten worden. Dat was het beste wat mijn collega voor me had kunnen regelen om me in elk geval nog een hongerloon-tje te laten incasseren: achthonderddertig lire per maand. Behoorlijk weinig, vergeleken met wat ik had verdiend als archeoloog in het veld en als ministerieel leidinggevende, maar ik moest toch ergens van leven.

Ik had, gelukkig niet op de bank maar in huis, een flinke voorraad geld verstopt, spaargeld van jaren dat ik niet had aangebroken met het oog op slechtere tijden die, alsof ik het

had aangevoeld, inderdaad kwamen en waarvan het eind nog niet in zicht was.

Mijn relatie met Musmeci was algauw bekoeld; we verloren elkaar uit het oog, al bleven we wel in hetzelfde, immense gebouw werken, maar dan wel op heel verschillende en volkomen anders ingerichte verdiepingen. Ik had geen hekel aan hem en ik keurde hem ook niet af; waarschijnlijk had ik me als ik in zijn schoenen stond – met zes kinderen in de schoolgaande leeftijd, allemaal graatmager, een vrouw met een zwakke gezondheid en ook nog de zorg voor haar bejaarde ouders – ook zonder aarzelen aangesloten bij het fascisme. Hij was in wezen altijd een fatsoenlijke kerel geweest; geleerd, aardig, zachtmoedig, zelfs overdreven onderdanig – al zei Artemio dat juist die mensen gevaarlijk werden als het op het uitdelen van de kazakken aankwam – en als hij had geweigerd, zouden veel van zijn naasten daaronder te lijden hebben gehad. Ikzelf woonde alleen en zou de broekriem aan kunnen halen zonder dat iemand daar last van had.

Maar goed, op 27 maart liet hij me dus bij zich roepen, en ik dook uit het souterrain op om naar hem toe te gaan in wat ooit mijn kantoor was geweest. Ik trof hem languit in mijn oude leren fauteuil aan en ging bijna voor hem in de houding staan.

‘Professor Cavalcanti, het doet me oprecht deugd dat u er zo goed uitziet, als altijd onberispelijk elegant,’ zei hij terwijl hij me van top tot teen opnam, zonder op te staan en zonder een spoortje van oprechtheid in zijn stem. ‘Ik weet dat uw werk, hoe waardevol ook, nogal eenzaam en alledaags is. Ik kan me voorstellen dat u, nadat u tientallen jaren in de buitenlucht hebt gewerkt en archeologische opgravingen hebt verricht in bergen en woestijnen, wel weer eens zin hebt om schone lucht op te snuiven en in de zon te zitten.’

Ik hoorde hem aan alsof ik aan het hallucineren was. We hadden elkaar tot een paar weken daarvoor nog getutoyeerd, we hadden samen tientallen opgravingen gedaan, we hadden op graaferreinen aan dezelfde tafel brood met steengruis gegeten en in dezelfde tent geslapen, we waren bedekt geweest met hetzelfde zand van de woestijn waarin we belangrijke vondsten hadden gedaan, en nu praatte hij tegen me in die ambtelijke taal, alsof ik een vreemde was.

Maar ik bleef zwijgend staan en gaf hem slechts een knikje om te laten merken dat ik had gehoord wat hij zei.

‘Mooi,’ vervolgde hij, en hij schonk me een opgeluchte grijns. ‘Ik heb een klus voor u waardoor u een tijdje ver weg bent van kantoor, sterker nog, ver uit de buurt van Rome.’

Ik begon nieuwsgierig te worden. Vooral vanwege dat ‘ver uit de buurt van Rome’, waar in die tijd werkelijk dodelijk gevaar dreigde, zelfs als je alleen maar een steegje overstak.

Ik stemde er slechts mee in en had de indruk dat directeur Musmeci mijn gebrek aan verbale deelname wel prettig vond.

‘Zoals u ongetwijfeld hebt gehoord, heeft dit kantoor vorig jaar toestemming gegeven om een nieuwe partij kunstwerken, die tot de kostbaarste van ons erfgoed behoren, naar Duitsland te vervoeren om daar tentoongesteld te worden in belangrijke musea in Berlijn en andere Duitse steden, of om opgenomen te worden in enkele privécollecties. Schilderijen, kleine sculpturen, wat archeologische stukken... De laatste levering van die werken, de meest relevante vanuit artistiek oogpunt, waarvan ik u binnen een paar dagen een gedetailleerde lijst zal geven, is afgelopen december naar de omgeving van Bressanone gebracht en tijdelijk opgeslagen in een gebouw van een plaatselijke hoge functionaris van de fascistische partij, goed bewaakt door zwarthemden. Dit totdat de hooggele-

gen wegen vrij zijn van sneeuw en de lading de reis per vrachtwagen kan hervatten tot op de plaats van bestemming. Vervoer per trein is te gevaarlijk en...

‘Diefstal die geautoriseerd wordt volgens het boekje,’ siste ik, terwijl de aderen in mijn hals zo dik werden als touwen, ‘die al sinds 1938 onophoudelijk aan de gang is. Maar ik kan er maar niet aan wennen.’

‘Sorry, Cavalcanti?’ Musmeci zat kaarsrecht als een cipres.

‘Ik herhaal: geautoriseerde diefstal. Ik geloof er niks van dat wij hun die kunstwerken uitlenen en ze dus op een dag terugkrijgen. Erger dan Napoleon, dan de Engelsen in de achttiende eeuw, dan al die hoge heren die hierheen zijn gekomen om onze kunst te leren kennen. De Duitsers zijn al begonnen zich terug te trekken, dat is duidelijk, de geallieerde troepen bevonden zich op enkele tientallen kilometers van Rome en in hun ogen zijn we gewoon laffe verraders. Zo is het; het is niet zo moeilijk om de situatie te overzien.’

‘Dat zijn bijzonder zware woorden,’ reageerde Musmeci met een overslaande stem, terwijl hij om zich heen keek alsof hij zich ervan wilde vergewissen dat er niemand was. ‘Die manier van doen van u, dat voortdurende hardop uiten van uw ongenoegen, ook in bijzijn van vreemden, en die aantijgingen, dat is ongehoord. Denk maar eens aan hoe het in 1924 is afgelopen met Matteotti, vanwege...’

Op dat moment kon het me niks schelen hoe ze Matteotti hadden vermoord; dat ik me op mijn tweeënveertigste in deze situatie bevond, zoals ik hier voor een vent stond die niet alleen mijn baan had ingepikt maar die ik ook nog eens meermalen had geholpen en gesteund, zorgde ervoor dat ik me niet kon beheersen: ‘De ambtenaren van Kesselring zijn al tijden geleden begonnen met het plunderen van kostbare voor-

werpen en meubels, niet alleen uit de musea en de gebouwen in het centrum, maar zelfs uit privéhuizen in de buitenwijken, heel wat anders dan exposities in de musea van Berlijn. Onze werken belanden in de woningen van een of andere hooggeplaatste nazistische fascist en er blijft bar weinig over van het Italiaanse kunsterfgoed. En ook van ons werk, waar we een groot deel van ons leven en al onze passie aan hebben gewijd.'

'Professor Cavalcanti, dat zijn slechts veronderstellingen, misplaatste emoties die niet worden gestaafd door...' Musmeci begon te draaien op zijn stoel en meed mijn blik; hij wist heel goed dat ik gelijk had. Maar inmiddels was hij een hooggeplaatste fascist en hij wilde, of kon, niet meegaan in overwegingen zoals de mijne. Hij schraapte zijn keel en veranderde van onderwerp.

'Laten we die redeneringen van u maar buiten beschouwing laten, want die maken deel uit van ideologieën die...' Alberico Musmeci ploeterde verder in een poging er een overtuigende zin van te maken. 'We zijn geen politici, maar openbare ambtenaren en we moeten slechts de aanwijzingen van onze meederen opvolgen. Uw taak, om tot de kern te komen, zal extreem gemakkelijk zijn. U moet controleren of de verpakkingen van de kunstwerken niet beschadigd zijn door onachtzaamheid of door bijzonder strenge weersomstandigheden, en mocht dat onverhoopt wel zo zijn, dan moet u ervoor zorgen dat ze vervangen worden om een veilig, beschermd transport te garanderen. Dat is alles, een eenvoudige missie zonder risico's. Het lijkt me een goede manier om uw carrière af te sluiten... puur om adresmatige redenen, uiteraard. Bressanone is een stadje dat rijk is aan kunst en interessante architectuur om te bekijken en ze zeggen dat het klimaat in het Isarco-dal vaak mild is. Professor, geniet maar van de komende

dagen zolang het nog kan, want hier in Rome wordt het steeds erger.’

Op dat punt gaf ik hem gelijk. Ik knikte heel even instemmend, om hem niet op het laatste moment het genoeg te schenken van een gesprek. Ik zette drie stappen naar achteren en draaide me om naar de deur. Ik stond al bijna op de drempel toen hij me terugriep op een toon die misschien vriendelijk had moeten lijken: ‘Filippo.’

‘Zeg het eens, meneer de directeur.’

‘Aangezien je het toch op de gedetailleerde lijst met werken zult zien staan, kan ik het je maar beter meteen zeggen: onder de archeologische vondsten bevindt zich ook jÓúw sarcofaag, die van de jongen die met wolken speelde. Ik weet dat je er erg aan gehecht bent, maar ik kon niets doen om... Het spijt me.’

Ik draaide me om en liep weg zonder blijk te geven van de scheuren in mijn hart, dat in stukken brak.

Ik vroeg Frau Katharina slechts om hete thee. Ik had die avond geen honger, ik was echt moe, dat had Kaiser meteen in de gaten: hij begroette me vluchtig met een zwak miauw en ging toen opgerold in een mand naast het warme majolica van de kachel liggen. Katten snappen het meteen als je duistere gedachten hebt. Dat waren de mijne, en daar had ik goede redenen voor. ’s Ochtends vroeg, toen de straten nog wit waren van de rijp, was ik naar het gebouw gegaan waar de *ontvreemde* kunstwerken – daar was ik nog steeds van overtuigd – waren opgeslagen. Ik zou ze in een geblindeerde kluis hebben opgeborgen, maar ze waren zo goed en zo kwaad als het ging in een soort troosteloze opslagruimte gezet, of misschien was het een ongebruikte timmermanswerkplaats, met een vierkant betonnen gebouwtje ernaast

waar de fascisten op wacht stonden. Dat alles was buiten de stad, bovenaan een steile wei die vrijwel geheel werd omarmd door een lariksbos. Het had me moeite gekost om boven te komen en ik had goed moeten oppassen om de kuilen te ontwijken waar water in was blijven staan dat 's nachts was getransformeerd tot ondoorzichtig ijs. Gelukkig had Artemio me de ruwe wandelstok geleend die zijn vader altijd had gebruikt om paddenstoelen en kastanjes te zoeken in de bossen van Pozzaglia Sabina. Dichte, vrijwel ondoordringbare bossen, moeilijk om doorheen te komen; om een betere grip te hebben op de stenen en de boomwortels, had Artemio's vader aan het uiteinde van de stok – van stevig wild kersenhout – een ijzeren punt gemaakt ter grootte van een wijsvinger. Ik was eerder omhooggestrompeld dan -gelopen over de onverharde weg die bij tijd en wijle met kleine bochten het bos in en uit liep, en had ook nog een zwarte leren tas bij me met daarin mijn geloofsbrieven, gegevens over mijn speciale opdrachten en de lijst met werken die bestudeerd moesten worden, allemaal opgesteld in zowel het Italiaans als het Duits.

Bijna op de top kwam me een jonge kerel in een zwart overhemd tegemoet met een arrogante houding, zijn haar door de war en zijn handen achter zijn rug. Zijn musket werd niet door een leren riem om zijn schouder gehouden, maar door een rafelig stuk touw.

Hij ging wijdbeens voor me staan. 'Waar gaat u naartoe?'

Ik wees met mijn kin naar het wachthuisje. 'Naar uw commandant.'

'Er zijn hier geen commandanten, we zijn allemaal gelijk.'

Ik gaf geen antwoord. Ik hing de stok aan mijn jas door het kromme handvat in de zak te steken, en ik maakte mijn tas

open om dat fascistje een van mijn documenten te geven. Hij keek ernaar, nam me van top tot teen op en staarde daarna weer met een vragende, onzekere blik naar het document.

‘Ach, loop maar met me mee,’ zei hij slechts.

We liepen met trage stappen naar het betonnen gebouwtje, waar slechts vier veldbedden, een tafel en wat niet bij elkaar horende stoelen stonden. In het midden stond een soort haard, als verwarming en om op te koken.

De jonge fascist gaf het papier aan nog zo’n type als hij, een kale jongen met een opgewonden uitstraling.

Die las het document zonder naar me te kijken, alsof ik er niet was. Daarna toonde hij een brede glimlach met schots en scheef staande tanden.

‘Professor Filippo Maria Cavalcanti... Wat een flikker naam!’ Hij had een uitgesproken Duits accent, waarschijnlijk kwam hij hier uit de buurt. ‘Wat kunnen we voor je doen, Maria?’ voegde hij er serieus en arrogant aan toe.

‘Dat staat duidelijk onderaan, als u in staat bent dit bevel tot aan het eind te lezen.’ Ik zei het in het Duits, dwingend, en maakte mijn uitspraak extra hard.

De kale knul schrok en werd rood. Daarna las hij het document aandachtiger en zei met een blik op zijn metgezel: ‘Goed nieuws, kameraad: de professor hier moet het materiaal dat we in bewaring hebben controleren. Dat betekent dat alles binnenkort wordt weggehaald en dat we eindelijk naar huis kunnen, naar de warmte. Begeleid hem naar de opslag en hou hem in de gaten.’

De jongen met het zwarte hemd liep een paar passen voor me uit in de richting van de opslagruimte en bleef toen met een lusteloze houding op de drempel naar me staan kijken.

De houten verpakkingen waar de schilderijen en sculpturen

in zaten leken me in orde. Alleen de kanten die in contact kwamen met de betonnen ondergrond vertoonden wat tekenen van vochtigheid en sommige hoeken waren gebladderd, misschien doordat ertegenaan was gestoten, of misschien door de tanden van een hongerige muis.

Gelukkig zaten er tussen de kunstwerken en de buitenste verpakking nog beschermingslagen van hout, stevige stof en geperst stro.

Tegen één wand stond een stevige, donkerhouten kist van ruim een meter hoog, twee meter breed en eveneens twee meter lang. Dat leek de juiste vorm voor mijn sarcofaag, die het lot me had laten opgraven op een vroege ochtend in januari 1940 nadat een fikse regenstorm drie dagen lang het opgravingsterrein van Volubilis op de helling van de berg Zerhoun in Marokko had geteisterd.

Ik probeerde er niet zwaar aan te tillen, al draaide mijn maag zich om. Ik had per slot van rekening heel wat interessante vondsten uit de droge aarde gehaald en geen daarvan was ooit mijn bezit geweest. Wat ik daar stoffig tussen twee betonnen wanden zag staan, was niets meer dan een stevige boerenkist, zo een waar Artemio zijn emmers en doeken in bewaarde om de trap mee schoon te maken.

‘Goed,’ zei ik op bevelende toon tegen de fascist met het Duitse accent, zodra we weer bij de wachtpost waren. ‘Laat voor morgen de hoeken van alle verpakkingen verstevigen. Ik laat u snel iets weten.’

‘Voor morgen? Onmogelijk. Wij gaan morgen terug naar Bolzano en dan komen hier twee andere kameraden, die dan tien dagen dienst hebben.’

‘Jullie zullen toch een overdracht moeten doen. Ik wil geen smoesjes horen, laat hen het werk doen. Ze kunnen nu elk

moment de spullen komen ophalen. Hebt u soms een schriftelijk bevel nodig?’

‘Ik neem geen bevelen aan van een oude professor. Ik heb altijd een bloedhekel gehad aan mensen die lesgeven. Jij komt uit Rome, ik snap niet waarom je nog leeft, professoren moeten worden geëlimineerd,’ zei hij, terwijl hij zijn vinger op me richtte en een toon aansloeg waaruit pure haat sprak.

‘Ik heb ook helemaal geen zin om u die te geven. Maar ik zal uw en mijn meerderen inlichten, en het is niet uitgesloten dat ik terugkom om het te controleren. Als de dingen niet naar behoren zijn gedaan, komen jullie in de problemen, dat is zeker!’

Ik zette mijn hoed op, draaide me om en liep met vastberaden tred in de richting van het dal, waarbij ik me breed maakte en een marcherend ritme aannam.

Op een deel van de route dat door het bos liep, gebeurde er iets onverwachts. Ik bleef tussen de bomen langs de kant van de weg staan om het zweet af te vegen dat me plotseling uitbrak, misschien vanwege de spanning die van me afviel, nadat ik eerst die riskante, onvoorziene rol had moeten improviseren. Om mijn zakdoek uit mijn zak te kunnen halen, zette ik mijn tas een klein stukje verderop op de grond, en ineens sprong er een jongen uit het bos, met een zakdoek als een soort tulband om zijn hoofd geknoopt, die hem pakte en wegrende. Het gebeurde allemaal in een flits. Als kleine genoegdoening lukte het me, al had ik mijn ene hand in mijn broekzak, om met de andere hand mijn stok te omklemmen en hem een mep te verkopen, waarbij ik de ijzeren punt in zijn voet prikte voordat hij onverstaanbaar vloekte en hinkend tussen de bomen verdween. In alle consternatie viel me toch een detail op: hij droeg

schoenen zonder sokken, al was het stervenskoud.

Ik baalde ervan dat ik beroofd was, dat ik niet waakzaam was geweest, maar eigenlijk kon die diefstal me niks schelen; die tas was niet eens van mij en de twee bewakers met hun zwarte overhemden hadden een kopie van de documenten gehouden. Mijn persoonlijke papieren zaten in de binnenzak van mijn jas, mijn geld had ik veilig in mijn cel in de abdij gelaten, de kunstwerken waren goed beschermd. Maar toch bleef ik me chagrijnig voelen door de beroving.

Frau Katharina, die me daar in gedachten verzonken zag zitten, bracht me nog wat thee zonder dat ik daarom had gevraagd. Ik bedankte haar met een *Vielen Dank*, heel erg bedankt, vergezeld van een flauwe glimlach, en hield mijn handen om het kopje heen om ze op te warmen. Af en toe liet ik één hand los en masseerde ik mijn nek. Die deed pijn van de kou en ook omdat ik die middag tien minuten mijn hoofd omhoog had gehouden om de fresco's op het plafond van de kruisgang van de dom te bekijken, met de twee klokkentorens die boven het centrale plein van de stad uittorenden.

Daarboven, in de derde boog, had ik lange tijd naar de afbeelding van een vreemd dier gekeken, het *olipaard*, een wit paard met een lange slurf, de protagonist van een fantasietafereel uit een strijd tussen Joden en Syriërs, die het gewend waren om olifanten af te richten voor de strijd. Maar voor de kunstenaars die in de tweede helft van de negentiende eeuw de bogen van de kruisgang hadden beschilderd, was de olifant geen bekend dier. Sterker nog, ze hadden er nog nooit een gezien. Dus beeldden ze dan maar het grootste dier dat ze kenden af, namelijk het paard, en daarna vertelde iemand die weleens in het Oosten was geweest over dat lange, merkwaardige aanhangsel aan de neus van het dier. Dus dat hadden ze

eraan toegevoegd, waardoor het paard werd veranderd in een slanke dikhuid met een witte vacht. Maar goed, die ongewone afbeelding had me nieuwsgierig gemaakt, dus was ik ernaar blijven kijken tot ik een stijve nek had.

Tussen twee slokken thee door probeerde ik in gedachten de lijst met kunstwerken door te nemen die de Duitsers binnenkort zouden meenemen. Naast de sarcofaag waren er twee bustes van Romeinse matrones ingepakt, met haar dat vervaardigd was met een bijzondere perforatietechniek, en ook een paar kwetsbare reliëfs van de Boog van Septimius Severus, een bronzen beeldje van Priapus, diverse Koptische gobelins die afkomstig waren uit Egypte, verschillende zilveren Etruskische kelken, en een klein kistje met amuletten, zegels en scepters van Maxentius, ingelegd met blauwe chalcedon. Wat meer plek in beslag nam, waren minstens vijftien schilderijen: werken van Andrea Mantegna, Lorenzo Lotto, Antonio del Pollaiuolo, Sebastiano del Piombo, Parmigianino en Antonello da Messina. Er waren ook twee Matisse's, een Van Gogh en een De Chirico die uit een privécollectie waren gehaald. Waarschijnlijk was er nog meer, dat ik me op dat moment niet kon herinneren. Het was een gecompliceerde dag geweest en intussen was het donker geworden.

In de Buschenschank begonnen de eerste gasten voor het avondeten te komen. Ik gaf een aai over de knokige kop van Kaiser, die niet van zijn heerlijke plekje naast de kachel was geweken, en daar maakte hij gebruik van om zijn voorpoten te strekken. Ik stond op met het spijtige gevoel dat ik een rustige, warme plek moest verlaten en liep naar de deur, vergezeld van een flauwe glimlach van Frau Katharina.

Buiten moest ik de kraag van mijn jas opzetten en mijn sjaal tot boven mijn oren trekken, bijna tot aan mijn hoed. De kou

was snijidend en het schouwspel dat ik voor me zag was verrassend, magisch. Op alle heuvels om me heen, bijna tot aan de bosrand, danste levendig het schijnsel van duizenden kleine vuurtjes die keurig op een rij waren aangelegd. Ik bleef lange tijd in extase staan kijken hoe de goudkleurige rook opbolde in de wind en daarna snel oploste in het donker. Zoals me later werd uitgelegd door de portier-monnik van de abdij, die ook omringd werd door honderden lage brandjes, hadden de boeren besloten kleine stapels timmerhout en kreupelhout in brand te steken om de lucht en de aarde tussen de wijnranken op te warmen. Dit omdat er nog steeds heel lage nachttemperaturen voorspeld werden en omdat de rijp, als die er zou liggen, de rozige kiemen zou bevroren die net uit de ranken kwamen piepen, met als gevolg dat de druiventrossen nooit gevormd zouden worden, waardoor het leven van de boeren nog zwaarder zou worden. Het waren vuurtjes om te proberen de natuur te bedwingen.

De volgende ochtend begon met een pesthumeur dat daarna echter omsloeg in goed, net als de barometer die bij de dienstingang van de abdij hing. Voordat de bezigheden in het klooster begonnen, wist ik de portier-monnik over te halen om me de telefoon te laten gebruiken. Ik wilde contact opnemen met Rome om te horen hoe de zaken ervoor stonden. Natuurlijk belde ik niet met het ministerie, maar met Artemio, die absoluut beter op de hoogte was, want hij ondervroeg de mensen die het gebouw in en uit liepen of langs de deur kwamen voortdurend. Artemio had, zoals ik al had verwacht, geen goed nieuws te melden. Helemaal niet.

‘Professor, het loopt hier allemaal echt slecht, heel slecht,’ stak hij van wal. ‘Ze nemen represailles, doen invallen, ver-

moorden mensen alsof het zwerfhonden zijn. Blijft u zolang als u kunt daar. Hier hebben we ons allemaal binnen verschanst, ik hou de voordeur altijd vergrendeld, ook overdag.’

‘Maar komen die ellendelingen dan ook in huis?’

‘Ze komen overal, professor. Ik dacht nog: hier wonen allemaal ouderen, wie komt hier nou? Maar ze schieten juist ook op bejaarden en kinderen; ze schieten uit wraak, voor de lol, dat is nog het ergste, en ook om waardevolle spullen weg te nemen. Ik heb gehoord dat ze nu naar boven gaan, naar het noorden, maar zolang ze de Po nog niet over zijn, heeft niemand er vertrouwen in... Wij blijven binnen.’

‘En... de kat?’

‘De kat? Die maakt het uitstekend, al laat ze zich nooit zien. Maar elke avond zie ik dat haar voerbakje leeg is, dus dat is een goed teken.’

‘Laten we het hopen. En hoe red jij je?’

‘Als iemand die zich aan zijn plicht onttrekt. Ik zit hier altijd met gespitste oren in het portiershokje, ook ’s nachts. Af en toe ga ik naar de gezusters Vernotti... Herinnert u zich die nog? Die van de zesde verdieping, trappenhuis B, hoogbejaard zijn ze... En dan vul ik het koffiepote en hou ze een paar minuten gezelschap; of naar de heer Gonzaga, die met die obsessie voor zijn bibliotheek, die hij om de twee maanden leeghaalt en weer inruimt. Een dag of tien geleden vielen er hier in de buurt bommen, maar hij gaf geen krimp, want hij was zoals altijd druk bezig met het afstoffen en weer goed neerzetten van zijn boeken.’

‘Goed zo, Artemio, hou jij de stemming er maar in daar in het gebouw. En pas alsjeblieft op dat de kat niet ontsnapt!’

‘Rustig maar, professor. Zelfs als ze wel mocht ontsnappen, dan komt ze heus wel terug, want ze vindt hier altijd een

gevuld voerbakje. En trouwens, wie zou haar nou kunnen vangen? Ze is zo wild! In deze periode zou ik graag net als zij willen zijn: me verschuilen en alleen tevoorschijn komen om te eten.’

Na het telefoontje liep ik naar buiten, naar het plein voor de abdij, en werd overspoeld door een verblindende zon die de koude dampen van de vorige nacht had verdreven en ervoor zorgde dat de hemel schitterend kobaltblauw was en de bossen zo schoon en duidelijk zichtbaar maakte dat je zin had om erin te verdwalen. ‘Ijzige kou ’s avonds, ’s ochtends warmte en stralende zon. De grilligheden van de lente,’ merkte ik tegen de portier-monnik op nadat ik de veranderde lucht had opgesnoven.

‘Nee hoor, professor Cavalcanti, dit is de normale gang van zaken in de lente. De seizoenen lijken alleen grillig voor mensen die er niet aan gewend zijn en er daarom geen waardering voor hebben. Seizoenen zijn velden, bossen en wolken waar je doorheen moet, en ze bevorderen fijne gedachten. Ik wens u een prettige wandeling, geniet altijd van wat de natuur u te bieden heeft.’

Ik ging weg met de bedoeling om opnieuw naar die opslagruimte tussen de weiden en het bos te gaan, om te zien of die jongelui die daar op wacht stonden al waren begonnen met het herstellen van de gehavende gedeelten van de verpakkingen. Daarna zou ik naar het station gaan om te kijken naar de dienstregeling van de treinen naar het zuiden, naar huis, om me te bevrijden van abdijen, eethuisjes, bergen, verraderlijke voorjaarswind waardoor het vocht in je botten trok, en mensen die me vijandig bejegenden. Maar door Artemio’s woorden en door de mooie dag, die een nieuwe horizon deed oplichten, veranderde ik van gedachten. Waarom zou ik eigenlijk over-

haast teruggaan naar Rome? Omdat ze hier slechts af en toe uit beleefdheid het woord tot me richtten? Omdat ze me aankeken met een boosaardige fonkeling in hun ogen? Nou ja, in Rome liep ik ook niet bepaald bij iedereen de deur plat. ‘Goedemorgen’ en ‘goedemiddag’ was vaak het enige wat ik op een dag zei, vooral de laatste maanden, toen de sfeer drukkend werd en de omgang met anderen wrang en argwanend verliep. Hier keken ze me scheef aan omdat ik Italiaan was, in Rome meden ze me omdat ik niemand in vertrouwen nam, niet aan discussies deelnam en bovendien, zoals mijn collega’s op het ministerie en een paar mensen uit mijn appartementengebouw heel goed wisten, Duits sprak en dus partij had kunnen kiezen voor de bezetters. Aangezien er in Zuid-Tirol geen opzienbarende oorlogsactiviteiten plaatsvonden, was alles onbestemd. Het leek of ik op een koord liep, maar dan nog wel redelijk in evenwicht. Als ik naar het zuiden zou gaan, zou ik in elk geval echt niet aan de oorlog kunnen ontkomen. Kortom, het was nogal ingewikkeld om te beslissen wat ik moest doen: vertrekken of toch nog even blijven.

Ik knoopte mijn jas los en deed met een draaibeweging van mijn nek en arm mijn sjaal af om die uit automatisme in mijn leren tas te stoppen, zoals ik gewend was, maar ik realiseerde me meteen dat ik die tas niet zoals altijd in mijn andere hand had. O ja, gejat. Verdorie. Het ging me niet om de tas op zich, want die was van het ministerie, en ook niet zozeer om de documenten, want die hadden inmiddels toch geen waarde meer. Het ging erom dat ik me nooit laat overrompelen; ik ben altijd op mijn hoede, ik observeer alles en neem een omweg als ik gevaar ruik. Maar toch had ik mijn tas laten weggrissen, niet in een drukke straat, maar in een eenzaam bos, terwijl ik even op adem kwam en mijn zweet wegveegde.

Een groentje was ik geweest; ik zou het niet eens aan mijn beste vriend durven vertellen, als ik die gehad had.

Als ik het zo bekeek, was het beter als ik niet alleen de steile klim naar de opslagruimte zou vermijden, maar ook de tocht naar het station om de treintijden te bekijken uit mijn hoofd zou zetten. Dus besloot ik langzaam naar het centrum van het stadje te lopen en misschien een blik te werpen op een restauratiewinkel die ik een paar dagen eerder had bespeurd en daarna op zoek te gaan naar een restaurant binnen de stadsmuren. Zo lukte het me om de diefstal van waardeloze spullen van de dag daarvoor uit mijn hoofd te zetten. Vroeg in de middag vervolgde ik mijn dag op de manier van een oude, welgestelde gepensioneerde en liep naar het Rapp-park, met bomen en bankjes die waren verspreid over een rechte, lange landtong die uitstak in het woelige water van de Isarco, die precies op dat punt versterkt werd door de samenvoeging met de gladde stroom van een andere rivier, de Rienza.

Er was niemand in het park; ik zag heel in de verte alleen een knul die takken in de rivier gooide en zijn twee labradorpuppy's aanspoorde in het water te springen om ze op te halen. Maar de honden, die waarschijnlijk al hadden gevoeld dat het water ijskoud was, luisterden niet naar hem en renden snel weg langs de oever, gevolgd door hun baasje.

De enige die me zwijgend gezelschap hield was het standbeeld van de heilige Johannes Nepomucenus, een Boheemse prelaat die in de dertiende eeuw had geleefd en aan zijn eind was gekomen doordat hij in opdracht van koning Wenceslaus geketend en wel in de rivier de Moldau was gegooid; een vreselijk lot, dat hem echter wel de benaming opleverde van patroonheilige van overstromingslachtoffers en mensen die de verdrinkingsdood riskeren. Heiligenbeelden, al zijn ze

oud en soms kostbaar, hadden nooit enige passie en zelfs geen nieuwsgierigheid bij me gewekt. Toch observeerde ik bijna liefdevol de granieten Nepomucenus in het Rapp-park, die leek te soezen tussen het wuivende voorjaarsgebladerte van de kastanjebomen, want in gedachten bracht hij me terug naar Rome. Bij het begin van de Milvische Brug, als je vanuit de wijk Flaminio komt, staan twee standbeelden: dat aan de linkerkant dateert van halverwege de negentiende eeuw en is gewijd aan de Onbevleete Ontvangenis van Maria, dat aan de rechterkant, dat daar al sinds het begin van de achttiende eeuw staat, stelt eveneens Nepomucenus voor, en al heb ik het al honderden keren gezien tijdens mijn wandelingen bij zonsondergang, het ontlokt me telkens weer een glimlach, want van onder het marmeren gewaad van de heilige piept het hoofdje van een engel uit, die een vinger tegen zijn lippen legt als om de voorbijgangers tot zwijgen te manen.

Ik trok mijn Engelse wollen jas uit, vouwde hem met bijna maniakale zorg over de rand van een bankje en legde er als een koningskroon mijn dierbare Barbisio op, mijn bruine hoed van *de garenne*-konijnenbont die mijn vader rechtstreeks bij de gelijknamige prestigieuze fabriek in Biella had besteld en me cadeau had gegeven bij mijn afstuderen. ‘Een soort vrijgeleide naar de high society, de beau monde, omdat alleen belangrijke mensen hem dragen.’ Dat had hij gezegd.

Daarna ging ik op het bankje zitten met mijn handen ineengestengeld om het gekromde handvat van de wandelstok en mijn gezicht naar de zon gericht, en ik kneep mijn ogen toe om van de warmte te genieten, terwijl ik naar het klaterende geluid van de rivier luisterde. Na een minuut of tien veranderde ik van houding en keek ik naar de berg tegenover me, waar

de hoge weiden door de lente smaragdgroen waren gekleurd, en daarna naar de diepgroene bossen daaronder.

Bergtoppen en hooggelegen bossen hadden me altijd aange-trokken, al wijdde er ik op mijn gevorderde leeftijd eerder gedachten dan handelingen aan. Ik liep niet meer over ondoor-dringbare paden en klom niet meer naar hoge, maar toeganke-lijke toppen; toch had ik er niet echt heimwee naar, al had ik zo nu en dan wel spijt dat ik niet meer kleine avonturen had beleefd die ik het hoofd had kunnen bieden. Maar nu was ik gewend aan het idee om de bergen van veraf te bekijken en ze in mijn fantasie te verkennen, waarbij ik me ertoe beperkte me idyllische plekjes voor te stellen waar het leuk toeven zou zijn geweest.

Maar goed, ik mocht niet klagen, ik had honderden berg-kammen en valleien doorkruist, niet alleen in Italië en dan vooral in de Abruzzes, maar ook in de Hoge Atlas, Turkije, Iran, Eritrea, en waar de opgravingscampagnes me ook maar naartoe brachten. Soms liet ik in die verre oorden de kaarten en de gereedschappen links liggen en stond ik mezelf een een-voudige klim of een korte verkenningstocht op een onbeken-de hoogvlakte toe. Af en toe dacht ik ook terug aan de voor mij werkelijk gedenkwaardige beklimming van de Olympus in Griekenland. Gedenkwaardig omdat de top slechts een paar jaar daarvoor, in 1913, was veroverd en omdat ik naar de dorre top van de heilige berg van de goden was geklauterd in gezelschap van Andromache en Agamennon Schliemann, de twee kinderen van de geliefde professor Heinrich Schliemann, die nu in Athene woonden met hun moeder, Sophia – en om die persoonlijk te ontmoeten had ik heel wat moeten door-staan.

Toen de professor in 1890 in Napels overleed, was ik pas

zeventien, maar toch was zijn avontuurlijke ontdekking van Troje, op de heuvel van Hisarlık, de reden dat mijn passie voor de archeologie ontkiemde. Mijn passie was zo hevig en mijn bewondering voor hem zo groot dat ik op mijn twintigste vrijwel vloeiend Duits had geleerd, of in elk geval voldoende om zijn werk te kunnen lezen en de jaren daarna een paar van zijn leerlingen te bezoeken. Vervolgens was ik in 1927 naar het Duitse Instituut voor Kunstgeschiedenis op de Piazza Santo Spirito in Florence gegaan. Dat deed ik meer dan tien jaar en daarna was ik ermee gestopt. In 1938 had Adolf Hitler een bezoek gebracht aan Rome en sindsdien was de sfeer op het instituut verderfelijk geworden, want ze begonnen de Joodse intellectuelen te arresteren en je moest een document laten zien waaruit bleek dat je bij het fascistische regime had aangesloten.

Ik werd uit mijn gedachten losgerukt door een ongewoon geluid achter me, als een trage branding. Ik draaide me langzaam om. Het onderdrukte geruis werd veroorzaakt door de hinkende tred van een kerel die gehuld was in een bruine overall die besmeurd was met vet. Hij kwam mijn kant uit en sleepte één been achter zich aan, waardoor het grind over de grond schoof. Toen hij dichterbij was, zag ik dat hij jong was; hij was al kaal en liet zijn schouders naar voren hangen, alsof hij ziek was of al zware levenslasten had moeten dragen. Hij leek me meteen al een jongen die er behoorlijk slecht aan toe was.

‘Mag ik hier zitten?’ vroeg hij met een onverwachts Campanisch accent, en hij wees naar het uiteinde van het bankje.

‘Gaat u gerust zitten,’ antwoordde ik met een klein, uitnodigend handgebaar.

‘Dank u. Dit is het enige bankje in de zon en daar kan ik

maar beter van profiteren. Bent u Italiaans, heer?’

‘Jazeker, waarom vraagt u dat? We zijn in Italië...’

‘Tja, dat zegt u, heer,’ mompelde hij een beetje treurig. ‘U lijkt wel Duits: zo lang en beheerst. Maar goed, u bent dan wel Italiaans, maar u komt zeker niet uit deze streek, heer.’

Raar taalgebruik ook nog, dacht ik. ‘Waarom steeds dat “heer”? Zo deftig ben ik toch niet?’ vroeg ik enigszins lomp.

‘Waar ik vandaan kom, is het een teken van respect om iemand die je niet kent “heer” te noemen, en ik ken u niet en u ziet er respectabel uit, heer.’

‘Mooi, hou dat tweeledige beeld van me maar vast. Trouwens, u lijkt me zelf ook geen vertegenwoordiger van het pure Zuid-Tiroler ras.’

De jongen glimlachte en toonde volmaakte tanden. Dat dan weer wel. ‘Nee, ik ben Napolitaans, om precies te zijn kom ik uit Chiaia.’

Bij wijze van antwoord gaf ik een kort knikje.

‘Weet u waar dat ligt?’ vroeg hij met een zekere bewondering.

‘Op het eiland Ischia. Daar ben ik jaren geleden geweest om een opgraving te doen...’

‘Hebt u een bouwbedrijf?’

‘Nee, het was een archeologische opgraving. Ik ben professor Filippo Cavalcanti.’

‘Professor, toe maar! Ik ben Quintino Aragonese,’ zei hij en hij rekte zich uit om me de hand te schudden. Bij het vooroverbuigen had hij zijn linkervoet, die waarmee hij hinkte, naar voren gestoken en ik zag dat hij geen sokken aanhad en dat er bijna pal op de neus van zijn schoen een keurig gat zat, waar je je wijsvinger in zou kunnen steken. Of de ijzeren punt van mijn wandelstok.